

ROAR CHRISTENSEN PHOT.

SORTTERNE GAAR PAA REDEN

SKJERNAENS DELTA

SORTTERNEN (*HYDROCHELIDON NIGRA*, L.) I DANMARK

VED

Å. VEDEL TÅNING

Oluf Winge skriver 1886¹: »Ved Udtørring og Afvanding, ved Opdyrkning eller Bebyggelse af øde Strækninger, miste Vandfuglene det ene Tilhold efter det andet, og de faa yderst sjelden noget i Stedet. Naar en Skov ryddes, plantes maaske en anden; men naar en Sø udtørres, dannes der ikke en ny. Og naar en Skov ryddes, ville mange af dens Beboere finde deres Ophold i Haver og Hegn paa Skovens Plads; den udtørrede Søes gamle Indbyggere maa forsvinde. I Danmark bliver den Ting særlig følelig, fordi Vandfugle udgjøre en stor Del af vor Fugleverden og tildels ere dens ejendommeligste Medlemmer, saaledes især vore mange Arter af Hjejle- og Sneppefamilien, af Maager og Terner, af Lappedykkere o. s. v.«

Denne udtalelse finder i meget høj grad sin anvendelse på vel en af de smukkeste, mest karakteristiske af de fugle, som

¹ Oluf Winge: Jægerens skadelige Dyr. Kbhvn. 1886, p. 84; 2. Udg. Kbhvn. 1911, p. 77.

i vort land frem for alt er knyttet til de stille, rørkransede ferske vande, hvor frodig vegetation søger langt ud over vandspejlet, den iltre, lille sortterne.

Når man fra sin barndom blandt de utallige minder fra jydsk moser og småsøer har mindet om sortternen på solvarme junidage, mindet om den lille terne, der derude i søkanten, hvor man stadig måtte vogte på hver nuance i vegetationen som tilkendegivelse af muligt »bundløse« mudderdyb, med utrolig hidsighed fortalte en, at dette var dens domæne, dens domæne fra ur-gammel tid, at her tålte den kun, hvem den fandt ufarlige, og blandt disse absolut ikke mennesket, mennesket, som den hadede næsten mere end rørskovens røvere — da er det med vemod, at man nu besøger de gamle steder, der i bagende sol ligger gispende tørre og ikke mere er hjem for denne skønne lille flyver.

Dens menneskehad synes dybt begrundet; hvor mennesket opnår at kunne gå sorgløst uden frygt for hængesæk og mudderdyb, der er ikke mere hjem for sortternen. Og derfor indskrænkes dens områder her i landet år for år ved kultiveringsarbejderne; en del falder dog vel også for skydevåben. Denne sidste årsag til sortternens aftagen turde dog med rette sættes i anden række og sine steder helt ud af række, og sortternen kan takke sin lidenhed derfor; den er ikke som æde værd et skud krudt.

Endnu er den dog sine steder stadig en af de typiske fugle ved vore ferske vande, og det er da naturligt, inden det bliver for sent, at kaste et blik ud over landet for at se, hvor vi endnu har sortternen sommermånederne igennem, fra omkring første maj til hen mod september. Det er ikke meningen her at søge skildret sortternens liv sommeren igennem under vor himmel, skønt den særdeles interessante lille fugl fortjente at tages op til biologisk behandling, medens den endnu flakser ret talrigt om over vandspejlet sine steder i landet¹; her vil vi kun forsøge at give et bidrag til belysning af artens udbredelse mod nordvest i Europa.

I »Den Danske Atlas« af Erich Pontoppidan nævnes (Bd. I, 1763) i listen over danske fugle også denne art, »sortkirren«, men for øvrigt finder vi kun yderst lidt i litteraturen

¹ I denne forbindelse maa henvises til det smukke værk af Bengt Berg: Sällsynta Fåglar (Stockholm 1916); »svarttärnan« har her sin plads p. 57—72, hvor adskillige fremragende fotografier viser dens liv på Öland.

om den op gennem tiderne. Ch. Teilmann siger (1823)¹ om »Blaaternen«, at den er meget almindelig. »Kommer i Slutningen af Mai, drager bort i September. Forsamler sig til den Tid i talløse Hobe, nær Strandkanten.« Og Fr. Faber meddeler (1828)² fra sin kendte Nordjyllandsrejse i 1827, at *Sterna nigra* var almindelig i Garbo-Søe, »den nordligste Søe i Jylland«, og »i den største Mængde« ved Lægind-Søe, Mors. Da N. Kjær-bølling (Danmarks Fugle, Kbhvn. 1852) angiver, at »den findes overalt her i Landet ved Moser, Aaer, Damme og Søer«, kan vi sikkert gå ud fra, at sortternen i tidligere dage har været en af vore ferske vandes mest typiske sommerbeboere.

Den befinder sig for øvrigt, som adskillige andre af vore fuglearter, her i landet i det nordvestligste hjørne af sit udbredningsområde; i Norge viser den sig hvert år på Jäderen, men er dog ikke fundet ynglende inden for landets grænser; i Sverige har den ynglet op til Uppland, men er nu aftaget så stærkt, at Öland og Gotland vist må betegnes som dens sidste sikre fæstninger der; i England, hvor det sidste ynglende par iagttoges i Norfolk 1858, er den som bekendt nu udryddet som ynglefugl — et tab, som engelske ornithologer dybt beklager. Gennem Europa findes den da mod syd ynglende til Middelhavet, og i Asien skal dens yngleområde nå over det kaspiske hav ind til Vestturkestan.

Vil vi da danne os et billede af, hvorledes sortternens udbredelse nu er inden for vore gamle grænser (det har desværre været mig umuligt at få sikre og detaillerede oplysninger fra Sønderjylland), så giver efterfølgende mange oplysninger fra 1917 os følgende:

I det vestligste Jylland, Mors medregnet, er arten ret almindelig alle steder, hvor lokaliteterne er passende for den, og den endnu har absolut fred; dette gælder dog kun til Hanherred-egnen, idet den ind i Vendsyssel er sjælden som ynglende. Bevæger vi os mod øst i Jylland, bliver den efterhånden sparsommere og sparsommere; kun hist og her finder vi enkelte mindre kolonier eller enkelte par. Kattøgatsøerne mangler den ganske. Fyn synes kun med sikkerhed at have et ynglested

¹ Forsøg til en Beskrivelse af Danmarks og Islands Fugle eller Haandbog i det danske Veideværk. Ribe 1823, p. 155.

² Kort Efterretning om en zoologisk Rejse til det nordligste Jylland i Sommeren 1827. Tidsskr. f. Naturvid. Bd. 5, 1828, p. 249 og p. 255.

på Jyllandssiden; Lolland—Falster har nogle få ynglesteder, Sjælland ligeledes; på Møen og Bornholm mangler den ganske som ynglefugl. Selvfølgelig har vi ikke ved vore oplysninger, samlet sammen landet rundt, kunnet få alt med; ja, vi håber, at der er mange flere spredte ynglepladser i større moser, ved rørkransede søer; men vi tror dog at kunne fastslå, at det antal prøver paa udbredelsen, vi har landet over, er tilstrækkeligt til at give os et billede, som i de store træk er rigtigt. Foruden de nedenfor meddelte oplysninger har vi gjort så udstrakt brug af det sidste halvhundredes års lokalfaunistiske beskrivelser¹, som det har været muligt; og resultatet af dette synes ganske at berettige til at fremhæve det ovenanførte om sortternens nuværende udbredelse.

En sammenligning med tidligere angivelser af ynglende par paa bestemte lokaliteter viser endvidere, at den sine steder er helt forsvundet, andre steder er aftaget uhyre stærkt; her kan f. eks. nævnes Vilsted sø i Himmerland, hvor A. T. Hagerup 17. maj 1885 saa »*Sterna nigra* i hundredevis«, og hvor vi 28. juni 1918 kun så 2 sorterter. Man må imidlertid i denne forbindelse, selv om det desværre ikke kan reducere sortternens aftagen til noget tilsyneladende, huske, at denne lille terne kan være ret sporadisk i sin optræden; eet år kan der på en lokalitet være en del ynglende, næste år slet ingen, næste igen nogle, så flere, o. s. v.; en iagttagelsesrække gennem flere år over bestemte kolonier viser dog en sørgeligt tydelig Aftagen.

Som bemærket er reden vel oftest anbragt på næsten utilgængelige steder, i mudrede småsøer, på vegetation i kanten af søer, på små mudderholme i dybe, vandfyldte tørvegrave og lignende steder. Hagerup nævner således², at han har fundet reder, som var svømmende, »saa løst bygget, at man maatte undre sig over, at de ikke var blevne revet i Stykker af Bølgerne³.« Dog må det fremhæves, at hvor sortternen finder ab-

¹ Desværre giver hverken de indhentede meddelelser af nyere data eller den danske ornithologiske litteratur videre af interessantere biologiske oplysninger. Vi må her tillige gøre opmærksom på, at iagttagelser med dato af forekomst fra egne, hvor sortternen ikke yngler, ikke specielt er søgt samlet sammen.

² Vorkommen der Seeschwalben und Möwen in Jütland. »Ornith. Monatschrift«. XIX. 1894, p. 157.

³ Ligeledes nævner A. Ditlevsen i Roar Christensen: Billeder af Dansk

solut ro, der tilpasser den sig let efter forholdene. Dette viser sig f. eks. på de ganske små holme, der ligger i Husby sø, kun omgivet af spredte og ret lave tagrør (*Phragmites communis*); her er rederne anbragt i holmens periferi tæt ved vandet, men på ganske fast bund, og her består reden kun af få sammenlagte plantedele (M. Klinge, D. o. F. T. 1913—14): »Rederne laa alle paa Kanten af Holmen (c. 10 × 15 m), saa yderligt og saa lavt, som de paa nogen Maade kunde komme.« Vi besøgte selv stedet i juni 1917 og fandt det også da således. Langt tydeligere viser det sig ved den ganske mærkelige yngleplads, som C. A. Rasmussen nævner fra Bøtø nor, ud for Fiskebæk: »Disse Reder var bygget paa Stene, der lige netop ragede op over Vandspejlet. Reden bestod egentlig kun af en Krans af Vandplanter, der forhindrede Æggene i at trille ned.« Man mindes herved eksempler på, at rovfugle i Nordamerika er fundet byggende på hegnspele, storke på telefonpæle i egne, hvor der var føde og fred; og det nævnte om sorterternens besynderlige ynglepladser ved Bøtø nor er da atter et bevis på fuglenes vidunderlige evne til at bruge de forhold, som byder sig — blot de har fred.

Det vil være naturligt i denne forbindelse at betragte de oplysninger, som foreligger her fra landet om de andre arter af den naturligt afgrænsede gruppe ternere, som F. Boie i 1822 udskilte under navnet *Hydrochelidon*. I den gamle verden forekommer foruden sorterternen, *H. nigra* (L. 1758), tillige den hvidvingede terne, *H. leucoptera* (Schinz 1815) [syn.: *H. fissipes* (Pall.)], og den hvidskæggede terne, *H. hybrida* (Pall. 1811) [syn.: *H. leucopareia* (Tem.)]. Begge arter er sjældne gæster i Tyskland; dog er den hvidvingede terne truffet ynglende i Bayern; for øvrigt findes arterne i det sydlige Europa og mod øst langt ind i Asien. Når man betænker, at begge disse arter en enkelt gang er truffet i den nye verden, i Nordamerika og i Vestindien, så vilde det ikke undre, om de lidt hyppigere aflagde besøg hos os. Dette synes dog ikke at være tilfældet, eller måske det snarere hænger således sammen, at ornithologerne ikke har været tilstrækkelig opmærksomme på, at disse to arter kunde træffes her.

Fugleliv, II, Kbhvn. 1912, at man i Søborg Mose ofte skal finde Rederne paa de svømmende Bladrosetter af Kребseklo (*Stratiotes aloides*). — (Red.)

Hydrochelidon leucoptera angives af H. Winge (1907) som »Tilfældig Gjæst fra Syd- eller Sydøst-Europa«. Denne angivelse refererer sig til en iagttagelse af H. Winge selv, som denne har været så elskværdig at overlade mig: »16de Juni 1875 fløj en Hvidvinget Terne omkring over Søborg Mose ved Kjøbenhavn sammen med mange Moseterner; næste Dag var den ikke at se.« Den angives desuden for c. 85 år siden at være iagttaget af N. Kjærbølling, som den 10. maj 1835 så tre i selskab med sortterner ved Trappeskov på Ærø. Rigtigheden heraf bestyrkes derved, at der kort tid senere, 1. juni 1835, blev set to stykker i Skåne (Sv. Nilsson).

Den større og kraftigere art *Hydrochelidon hybrida*, let kende- lig i den udfarvede dragt på det hvide »skæg« og det blod- røde næb, er hidtil ikke truffet inden for den i 50 år gældende landsgrænse; arten er indført i den danske ornithologi af Fr. Faber 1824¹: »At Recensenten [Faber] til de angivne Tærner kan føie *Sterna leucopareia* som dansk, skyldte vi Herr Stadt- secretair Bennicke, der i sin Fuglesamling opbevarer et Ex- emplar af denne Art, som er skudt i December Maaned ved Slesvig.« Dette skete, ifølge Kjærbølling (1852) p. 331: 16. decbr. 1822 ved 5° kulde.

Når vi hertil føjer, at den nearktiske region har en form af den palæarktiske *H. nigra* (*H. nigra* var. *surinamensis* (Gmel, 1788)), som næppe skiller sig fra *H. nigra* i andet end den tydeligt mør- kere fjerklædning, har vi nævnt arterne af denne lille gruppe terner.

Hagerup angiver 1894, i det ovennævnte udmærkede ar- bejde om Jyllands måger og terner p. 157, at sortterneren er en hyppigere ynglefugl end dværgterneren i Jylland. Ifølge mit skøn må dværgterneren nu anses for at være talrigere her i landet end sortterneren; den første yngler vel nok i de allerfleste til- fælde mere spredt end den sidste; men netop derfor tror jeg, at der alt i alt er flere af dem landet over end af sortterneren; men i 1894 har forholdet sikkert i Jylland været som fremhævet af Hagerup. Når H. Winge i 1907 betegner sortterneren som »ret almindelig som ynglende«, så kunde man på den tid endnu bruge denne betegnelse, specielt i Jylland; nu må følgende korte udtryk for tilstanden i Danmark anses for rigtigere: I det vest- lige Jylland endnu temmelig almindelig som ynglende; i det øv- rige Danmark ret sjælden som ynglende.

¹ Ornithologiske Noticer som Bidrag til Danmarks Fauna. Aarhus 1824, p. 44.

I det følgende sammenstiller vi da det, som nu vides om sortterner her i landet, dels på grundlag af oplysninger, særlig fra 1917, indsamlede af privatforeningen »Ornithologia«¹, dels på grundlag af dansk faunistisk litteratur.

I. VENDSYSSEL

I Vendsyssel er sortterneren åbenbart sjælden som ynglende. Fr. Faber omtaler den som almindelig i den nu udtørrede Gårdbo sø, hvor den ikke nu synes at forekomme. Juli 1919 traf vi den ikke ved småsøerne i Raabjergeggen og lignende steder. Cand. pharm. Niels Hedin (Hjørring) skriver: »Her i Vendsyssel — Vildmosen, Gaardbosøegnen, Kær Herred ikke medregnet; de Steder har jeg ikke besøgt — findes den ikke, højst ganske enkeltvis, som tilfældig Gæst.« I Vildmosen findes enkelte små kolonier, men den er her i aftagende (Chr. Christiansen). For øvrigt ingen oplysninger herfra om ynglepladser for tiden. (P. Jensen, Uggerby plantage).

II. HANHERRED, THY, MORS OG SALLING

Bevæger vi os fra Vendsyssel ind i Hanherred, begynder arten at blive almindeligere; vi så, at allerede Vildmosen kunde opvise enkelte små kolonier; i Hanherred traf vi den omkring 1910 ynglende enkeltvis eller dog kun få par sammen flere steder. I vejlerne vil den sikkert være at træffe endnu flere steder.

Kommer vi til Thy, da træffer vi den (1917) som ynglefugl på passende lokaliteter. (Den synes dog her i de sidste par år at være aftaget stærkt, idet mag. sc. T. Lakjer i juni 1919 på eks-kursioner til forskellige søer i Thy kun så ganske enkelte sortterner.) »Meget talrig og ynglende i Thy i de fleste Kær og Mosehuller samt Smaasøer« (A. P. Bendixen); men den aftager også her: »I Vang Sø, ca. 2 Mil fra Thisted, ynglede Sortternerne meget talrigt for faa Aar siden; den lille Sø husede c. 40 Par. Nu er Søen udtørret og Fuglene alle forsvundne. Ligeledes før

¹ Fortegnelse over meddelere findes i P. Jespersens undersøgelse over nattergalens udbredelse her i landet, dette bind, p. 2.

Vandretten til Bro Mølle blev solgt, var den yderst talrig Øst for Thisted i Hillerslev og Kaastrup Kær; den var bosat saa at sige i alle Tørvegravene; i de smaa Tørvegrave var kun et enkelt Par, men i en stor Tørvegrav med en lille Holm kunde man finde Rederne ganske tæt, hver Plads var optaget, ofte 20—30 Par paa et Sted. Nu da Vandstanden er sænket og Gravene for tørre, er der kun et enkelt Par hist og her. Reden er i Almindelighed temmelig vanskelig at komme til, som oftest i Hængedynd, og er derfor fra Naturens Haand skærmet mod Efterstræbelse.« (M. Ewald Hansen).

P. Heiberg angiver (Thylands Fugle, 1886, p. 35), at »Blaa-Tar« er meget hyppig, og han har heroppe fundet reden »frit svømmende«. A. H. Faber¹ fortæller, at han på en ekskursion den 20.—24. maj 1884 »mellem Hurup og Vestervig kom . . . forbi flere smaa Hedekjær, over hvilke den lille skrigende Mose-terne fløj omkring . . .«, at han i engene ved Ørum sø traf »nogle sorte Terner«, ved Voldum sø »mange sorte Terner« og ligeledes traf dem ved Gyrup sø og Ove sø; ved denne sidste traf S. M. Saxtorph 1910 kun få par.

Th. N. Krabbe så den 1886 i mængde ved Voldum sø (endnu den 25. aug. nogle unge fugle her) og ikke få stykker i Hillerslev kær².

På Mors er den at træffe ynglende i de fleste kær og moser, Glomstrup vig, Ørding kær, Frøslev kær, Solbjerg kær o. s. v., formentlig også i vandhullerne på Nordmors. Den yngler såvel enkeltvis som i kolonier. Før få år siden talte kolonien i Glomstrup vig c. 50 par, 1916 var kolonien der ikke; ingen kolonier større end den omtalte er set (Johs. Tauborg). Den er tydeligt i aftagende også her paa grund af kulturarbejder. A. H. Faber nævner den i »Morsø's Fugle« (1887, p. 33—34) som ynglende i mængde på Mors, dels på utilgængelige steder, dels med rederne »kunstløst sammenlagte af lidt Straa paa bløde, men dog tilgængelige Steder i Tørvemoserne³.« Vi har allerede nævnt, at Fr. Faber omtaler den fra Lægind sø »i den største Mængde« i 1827. På Venø synes den kun at forekomme på træk⁴.

¹ »Flora og Fauna« 1895; se også: II. Jahresber. 1884. Orn. II. 1.

² Oluf Winge: 4. Report on Birds in Denmark, 1886. Orn. 1888, p. 417.

³ Se også: 3. Report etc. Orn. 1886, p. 43.

⁴ Chr. Christiansen. »Flora og Fauna«. XI. 1909.

Fra Salling haves kun få oplysninger, og dette er så meget mere at beklage, som vi vilde have interesse af at vide, hvor hyppigt den findes her — som overgang mod det fattigere Himmerland. Da vi 29. juni 1917 besøgte Sønderlem vig, fandt vi ikke dens rede, men må dog angive den som muligvis ynglende her. A. H. Faber fandt mange ynglende i 1884 og 1885 ved Ny-Spøttrup sø¹.

Paa Livø ynglede den ikke i 1911—15, kun enkelte eksemplarer blev set her (H. Leth); her er dog heller ikke nogen passende ynglepladser for den.

III. HIMMERLAND

Kun fra det nordvestlige Himmerland haves der oplysninger om ynglepladser, særlig den ved Vilsted sø, sydøst for Løgstør. Forskellige meddelere fra Himmerland angiver den som ikke ynglende, men vel at se på træk [R. Christiani (Åalborgeggen), C. Weismann og L. J. Østergaard (Skørpingeggen), Chr. Christiansen (Farsøeggen), L. H. Sørensen-Brems og H. Riis (Hobroeggen), H. G. Oppermann (Visborggård)].

Fra Vilsted sø haves som allerede tidligere berørt gode oplysninger gennem en række år. Afdøde arkitekt A. T. Hagerup havde med stor elskværdighed stillet nogle dagbogsoptegnelser herfra til vor disposition². Den 17. maj 1885 traf han på en rotur på søen sortterner i hundredevis; den 23. juni sås kolonien paa utilgængeligt hængedynd; det lykkedes dog hverken denne gang eller den 5. juli at komme til kolonien ved udløbet fra søen mod sydvest, derimod fandtes 5. juli i østsiden af søen, hvor der var en mængde ængstelige sortterner, en i en sivo flydende rede med to små unger. Der mentes at yngle c. 50 par. Mellem 1885 og 1906 fandt forskellige kultiveringsforetagender sted af engene om søen.

I 1906 var sorterternen allerede aftaget stærkt (Å. V. T.), og efter de sidste store tørlægningsarbejder omkring 1912, hvorved største parten af søen inddroges til kulturrenge, forsvandt den næsten ganske, så vi f. eks. 28. juni 1918 kun så to sortterner her, og vi ved ikke, om de ynglede her dette år.

¹ 2. Jahresbericht (1884) etc. og 3. Report etc. Ornis 1885 og 1886.

² Disse er kort gengivne i 3. Report etc. Ornis 1886, p. 43.

Tidligere, indtil ca. 1910, ynglede den også enkelte steder i moserne og på Lendrup sandø ved Løgstør i nogle dyndede smådamme med kogleaksbevoksning langs kanterne; men den findes der ikke mere. Dens aftagen skyldes i allerførste række udtørring af kærerne. Rederne fandtes altid på sumpet, utilgængelig grund.

A. T. Hagerup traf 14. juni 1885 to par ynglende i Nørrekæringe, øst for Aggersund, hvor der året forud ingen fandtes¹. Der er dog ikke tvivl om, at den flere steder i Himmerland som andre steder i landet endnu findes ynglende i enkelte par i moser, ved smådamme og lignende steder, ikke bemærket af ornithologer.

IV. VESTJYLLAND

Ved de mange små og større søer langs Jyllands vestkyst har sortternen sine hovedtilholdssteder her i landet; vi har allerede set dette for Thys vedkommende, og længere mod syd er forholdene meget lig de der omtalte. I sidste halvdel af juni 1917 besøgte vi Vestjylland fra Blåvandshuk til Limfjorden og traf sortternen almindelig alle steder, hvor lokaliteterne passede for den. Rederne anbragtes dels sine steder på utilgængelige, dyndede steder, f. eks. Engsø ved Vejrs, dels sine steder på ganske fast bund, f. eks. de små holme ved Husby sø. Vi traf den følgende steder: Engsø ved Vejrs: mindst fire par; ynglende i Filsø: antal ikke bestemt; Ringkjøbing fjords nordende: antal ikke bestemt; Stadil fjord: antal ikke bestemt; Husby sø (på holmene): særlig mange; Nissum fjords sydende: antal ikke bestemt; Indfjorden (ved Nissum fjords nordende): antal ikke bestemt; den sås ikke ved Ferring sø, men her var der næppe særlig passende steder for den.

Nogle af disse ynglesteder er nævnt i litteraturen, og andre ynglesteder kan tilføjes, f. eks. Skjernådeltæt², i engene syd for Ringkjøbing fjord (H. Winge, S. M. Saxtorph). P. G. Ralfe, fra Isle of Man, traf på en ekskursion den 5. juni 1912 i

¹ Report etc. Ornis 1886, p. 43.

² En Række fortræffelige Fotografier af Fuglen paa Reden fra denne Lokalitet, optaget af Dyrslæge Roar Christensen, findes i dennes »Billeder af Dansk Fugleliv« II, Kbhvn. 1912; for Tilladelsen til i foreliggende Afhandling at benytte et af disse Billeder skal man herved udtale Foreningens bedste Tak. — (Red.)

Skjernådalen ved Tarm en koloni på godt en halv snes par, hvis reder var ret let tilgængelige. Lokalkendte iagttagere angiver, at sortternen er i aftagende (J. Jeppesen). Men i det store og hele er den dog her endnu ret talrig. Så snart vi kommer længere ind i landet, bliver den dog sparsom, kun enkeltvis optrædende. I juni 1917 traf vi nogle få ved Flyndersø, men om arten ynglede her, ved vi ikke. Ved Herning er det tvivlsomt, om den yngler (H. P. Hansen), ligeledes flere andre steder (Sdr. Felding, Troldhede (H. Smidt-Hansen), Esbjergegnen (J. Clausen)).

I litteraturen omtales den flere steder fra Vestjylland. H. Using traf den på Tipperne (Flora og Fauna. IX. 1907, p. 70); M. Klinge besøgte Husby sø og så her 23 reder med 1—3, oftest 3 æg i hver (D. o. F. T. VIII. 1913—14). Ynglende sortterner ved Skjernåens munding nævnes i Vid. Medd. Nat. For. 1907, Bd. 59, p. VIII, men antal o. l. angives ikke. Dette ynglested nævnes også af S. H. A. Rambusch (Studier over Ringkjøbing Fjord, Kbhvn. 1900, p. 133). Den angives i Skjernådalen at findes i »stort Antal«; »Rugepladserne er Smaasøerne, hvor Æggene lægges paa flydende Underlag af Flodvrag eller Planterødder.« Almindelig i Ribeegnen¹.

V. ØSTJYLLAND

Mod øst i Jylland bliver sortternen fåtallig. Ved Viborg findes sortternen ynglende; i 1914 sås nogle par yngle i en lille mose c. 800 m S. for Romlund; men næste år (1915) sås ingen her. I 1915 sås enkelte, vist kun to par, ved en lille mose nær Løgstørvejen c. 5 km fra Viborg, men rederne fandtes ikke (P. Skovgaard). At den er fåtallig paa egnen angives også af G. Rendtorff. I Vindum mose har der i mange år ynglet to par (J. Rossen)². Ved Randers fjord og Gudenåens nederste løb findes den enkeltvis, dog sjældent og ustadig ynglende. Den har ynglet i koloni i True sø N.V. for Randers, vistnok c. 20 par³. Søen er nu under udtørring; da den passeredes i slutningen af maj 1917, sås ingen sortterner (M. Klinge). Om forholdene ved Randers fjord kan hertil føjes følgende af nyere

¹ H. Lange: Fugleliv i Ribes Omegn. Viborg 1919, p. 51.

² Se også 4. Report etc. Ornis 1888, p. 417, hvor sortternen nævnes fra Viborgeggen, og 5. Report etc. Ornis 1890, p. 36 (ynglende ved Ved sø).

³ Se også D. o. F. T. V. 1910—11, p. 170.

dato fra M. Klinges arbejde »Fuglelivet i Randers Fjorddal«¹, hvorved ældre litteratur herfra bliver nævnt:

»Forøvrigt synes denne Art at have kendt bedre Dage ved Randers Fjord, thi den nævnes af Fæncker fra 1872² sammen med de andre Terner, idet han anfører: »Af Terner forekommer paa Fjorden og Aaen: *Sterna macrura* og *Sterna hirundo* samt *Sterna nigra*, som ynglende.« Hvor hyppig den har været paa daværende Tidspunkt, angives altsaa ikke, men det fremgaar dog nærmest af Beretningen, at han ikke har henregnet den blandt de sjældnere Fugle. Hedin kender derimod ikke Fuglen fra 1899—1904³, og selv har jeg kun set den nogle faa Gange med Aars Mellemrum. En enkelt Gang har jeg truffet den ynglende, nemlig 20. Juni 1909, da et Par havde bygget Rede paa svømmende Plantedele i Tebbestrup Bredning.« Klinge mener, at årsagen til, at den er så sjælden i disse egne som ynglefugl, er mangel på gæstfrihed, jægernes skydelyst.

I Skanderborgeggen skal den findes ynglende, men noget nærmere herom vides ikke (R. P. Randlev). Af ældre dato fra denne egn har H. Rosenkrantz meddelt følgende: »I en lille Sø ved »Sophiendal« pr. Skanderborg, der hed »Pittersø«, ynglede den i Aarene til c. 1885 i stort Antal; men Vandstanden sænkedes, og Fuglen forsvandt som Ynglefugl.«

Den synes altså efter det foregaaende i Østjylland at være en sjælden ynglefugl; flertallet af meddelere herfra angiver den da også som ikke ynglende (Langå (P. Kræmer); Vejlbj ved Grenå (R. Johnsen); Silkeborg (H. Godske-Nielsen); Århus⁴ (V. S. Knudsen); Brødstrup (O. V. Bertelsen); Horsens (Th. Jørgensen); Kolding⁵ (Maigaard)).

Følgende litteraturnotitser findes fra disse egne:

Fra Viborgeggen fortæller J. D. Christiansen⁶: »Sort Terne yngler talrig ved flere dyndrige Søer og Damme, f. Eks. Breds-

¹ Randers Fjords Naturhistorie. Kbhvn. 1918, p. 484.

² Naturh. Tidsskr. 3. R., 8. Bd. 1872—73, p. 446.

³ Fra Mariagerfjord nævner han derimod denne ligesom *Sterna hirundo* og *Sterna macrura* som »hyppigere ynglende«. Flora og Fauna. VII. 1905.

⁴ Træffes af og til på Århus bugt. Flora og Fauna. XIV. 1912.

⁵ Herfra nævner Hagerup den også kun på træk. D. o. F. T., V. 1910—11, p. 170; VI. 1911—12, p. 174.

⁶ Viborg Omegns Fugle. Viborg 1890, p. 43.

gaard Sø, Vejrum Sø, Højbjerg Mølledam o. fl. St. Ikke sjældent forsvinder den pludselig fra et Sted, men kommer igjen inden faa Aars Forløb. I Bredsgaard Sø ynglede der saaledes 1887 omtrent 30 Par; Aaret efter fandtes der ikke et eneste Par ynglende, hvorimod den i 1889 igjen ynglede talrig der.«

A. H. Faber¹ traf den ikke ynglende ved Horsens og Vejle, men så den af og til sidst på sommeren. Fr. Georgsen nævner den ikke fra Horsenseggen (Flora og Fauna 1901 og 1902). Fra Uldumegnen omtaler K. Kristensen (Flora og Fauna 1899) sortternen som almindelig; men det fremgår ikke, om arten ynglede på eggen; at den mentes at varsle regn eller storm, kunde tyde på, at dette ikke var tilfældet.

N. Larsen skriver (Flora og Fauna 1901, p. 43) fra eggen om Ejstrup pr. Nørresnede: »Sortternen har tidligere ynglet ved Eistrup Sø, men ikke i de sidste 10 Aar; derimod fandt jeg den ynglende ved Halle Sø pr. Brædstrup i Sommeren 1894; en hel Koloni har ynglet ved denne Sø siden.« Den findes næppe her mere (se ovenfor).

VI. LÆSØ, ANHOLT OG SAMSØ

På ingen af disse øer er arten i de senere år fundet ynglende (N. Hedin); paa træk ses den nu og da paa Samsø (P. E. Thomsen), og her har den f. eks. i 1880 ynglet i Bjørnemose (A. H. Faber)². Fr. Faber angiver i »Tidsskr. f. Naturvid.« Bd. 4, 1824, at arten på Samsø ynglede ved næsten hver dam.

VII. FYN OG OMLIGGENDE ØER

Som i Østjylland findes sortternen også på øerne kun ganske spredt; på Fyn synes den således særdeles sjælden som ynglefugl, men har dog åbenbart været talrigere tidligere. Fra selve Fyen har vi kun modtaget oplysning om et enkelt ynglested, nemlig ved Gamborg; her skal tidligere have været en koloni, men nu yngler den her vistnok kun enkeltvis (Vilh. Larsen). Paa »Sundet« ved Fåborg har den tidligere været almindelig, men om den har ynglet her, vides ikke; nu ses den

¹ Vejle- og Horsensegnens Fuglefauna. Aarhus 1898, p. 59.

² 1. Jahresbericht (1883) über die orn. Beobachtungsstationen in Dänemark. Orn. 1885.

meget sjældent her (C. S. Larsen)¹. Ved Odense fjord er den ikke iagttaget gennem en længere årrække (P. Jespersen), dog er det vist sikkert, at den har ynglet i Østrupgårds inddæmning (Otterup), idet dyrlæge C. Grill gennem en række år herfra angiver ankomstdata². Grill skriver i beskrivelsen af fuglelivet herfra i »Naturen og Mennesket« 1895, p. 320: »Den lille muntre, sorte Terne tumlede sig over Vandspejlet«; P. Jespersen bemærker hertil: »Største Delen af Inddæmningen er nu (1919) Eng. Jeg har aldrig truffet *Sterna nigra* paa mine Ture dertil inden for Aarene c. 1910—1917.« Selv på træk synes den nu at være en sjælden gæst på Fyn; f. eks. har O. Helms (D. o. F. T., XII. 1918) ved Nakkebølle kun set den to gange med års mellemrum.

Imidlertid er flere meddelere fra Fyn ret reserverede med hensyn til deres udtalelser angående sortternen som ynglefugl (»næppe ynglende« o. l.), så den forekommer måske ubemærket nogle steder. Meddelelser er modtaget fra Ringeegnen (C. Sehested Juul), Assenseggen (J. Irminger, T. Strange), Nakkebølle (O. Helms), Svendborg (V. Christiansen).

På Lyø er den iagttaget flere gange og yngler formentlig i nogle mosehuller nær stranden; den er kun iagttaget enkeltvis (J. Chr. Clausen). På Tåsinge findes den ikke ynglende, men nogle få ses dog til visse tider i »Vejlen« (P. Madsen, V. Christiansen). Paa Ærø skal den i våde somre kunne yngle f. eks. i noret ved Borgnæs; nu kun enkeltvis, medens den for c. 40 år siden fandtes i små kolonier, f. eks. i Birkemose ved Skovby. På træk forekommer den stadig på Ærø (R. Jensen, M. Petersen). Paa Langeland yngler den ikke, men viser sig på trækket engang imellem (Chr. Andersen).

VIII. SJÆLLAND OG OMLIGGENDE ØER

I Københavns umiddelbare omegn findes sortternen som en ikke helt sjælden ynglefugl, idet den findes eller dog i de aller-sidste år fandtes i Søborg eller Utterslev mose, ved Damhus-søen, i Egby mose ved Glostrup og muligvis enkelte steder i voldgraven ved fæstningslinien. H. Winge fortæller om sort-

¹ Se også D. o. F. T. I. 1906—07, p. 161.

² »Skandinaviens Fugle«. Ved Jonas Collin. 1875—77, p. 598. Suppl. II. 1888.

ternen i Søborg mose: »I sidste Fjerdedel af forrige Hundrebaar var den talrig her; senere er den indskrænket. Sikre Oplysninger om dens Tal har jeg kun sjelden kunnet give; noget vejledende er dog følgende: i Mosens vestligste Del, hvor Hovedmængden af Moseterne havde Tilhold, talte jeg den 31te Maj 1891 mindst 40 i Flok; samme Sted var der 6 sammen 8de og 10de Juni 1916.« Der synes her at forekomme godt en halv snes par ynglende spredt over søen (1917); dette antal skal i de seneste år have været nogenlunde konstant. I omegnen af Damhussøen er der truffet ganske enkelte ynglende par; i Egby mose slog arten sig i 1916 ned som ynglende; der ynglede dette år vist op mod en snes par her. (Roar Christiansen, N. Christiansen, A. L. W. Manniche, C. A. Rasmussen, H. P. Rasmussen, G. Rendtorff, V. Weibüll). Søborg mose er naturligvis nævnt flere gange i den faunistiske, ornithologiske litteratur; noget nyt til det anførte giver det dog ikke¹. Nord for Kjøbenhavn, i det hele taget i Nordsjælland, findes sortterner ikke som ynglefugl, men kan en sjælden gang vise sig på efterårstrækket (S. M. Saxtorph, H. A. Hilarius-Kalkau, O. C. Olsen, H. Leth). I Horns herred har den tidligere ynglet i Selsø sø, men forholdene her har ikke kunnet oplyses for tiden (C. Michaelsen).

Af sikre ynglepladser på Sjælland er da kun tilbage at nævne Saltbækvig og Rye mose, nær Tissø. I Saltbækvig var der i 1915 og 1916 c. 12—15 ynglende par i den nordre del; men efter den tid (1917—18) synes den at være stærkt aftaget, skønt der hverken samles æg eller skydes efter dem heroppe (E. Lehn Schiøler). I Rye mose ved Gjørlev har der de sidste 12—14 år ynglet 3—4 par (N. Christiansen).

Det må dog bemærkes, at på Gaunø og Enø har sortterner tidligere ynglet, og endnu ses fugle her i yngletiden, så man kan formode, at den endnu her har en yngleplads (V. Weibüll, H. Godske-Nielsen). I Bøgesø sø (se også D. o. F. T. XI. 1916—17) har der tidligere været en koloni, og i Kjøng mose (Lundby-Sværdborg moser) har den været meget almindelig; men begge steder er den forsvundet og ses nu kun af og til, f. eks. i Sallerup nor (A. Pedersen, K. Elmquist). På Tjøkhølmene ved udløbet af

¹ H. I. Elwes: Field-notes on the Birds of Denmark. The Ibis. (4) Vol. IV. 1880, p. 396. I. Jahresbericht. Ornith. 1885. D. o. F. T. II. 1907—08. VI. 1911—12, p. 174 (N. Christiansen).

Tudeå, N. for Korsør, er den truffet for en del år siden, men det er ukendt, om den ynglede her (H. Thorsøe). Forøvrigt er der i meddelelserne fra Sjælland kun en enkelt notits om sorterne på træk. Holbæk¹ (Chr. Cridland), Majaslund pr. Regstrup (C. Benzon), Ourø (Chr. Buus), Korsør (E. Rendtorff), Sorø (H. Thorsøe), Borup ved Ringsted (Nielsen), Skjelskør (Chr. Christiansen), Fakse (A. Valentiner), Storehedinge (H. Arctander), Oringe (H. Leth).

På Møen findes sortternen ikke ynglende (S. Scavenius). K. Barfod nævner 1892 kolonien i Kjøng nor²; i mindre antal har sortternen ynglet ved Vejlø og Abbednæs (H. Grønvold, R. Olsen)³. Orla Bock nævner den som set ved Haraldsted sø; men det synes at fremgå, at det var på tilfældige besøg⁴. På træk er den set på Avedøre holme (H. Pedersen, D. o. F. T. 1915—16). På Amager har Th. N. Krabbe en enkelt gang truffet et eksemplar (1887)⁵. Jørg. Jørgensen har ved Magleby strand kun set to eksemplarer af den på træk (1915 og 1916).

IX. LOLLAND-FALSTER

På Lolland yngler på »Mågeøen« i Maribo sø nogle få par; der synes i de sidste år at være samme antal (J. O. Friderichsen). I »Lammehave« ved Arninge (Nakskov) ses sortternen af og til, men det er ukendt, om den yngler her eller ej (V. Wahl). Ligeledes er det usikkert, om den yngler ved Majbølle bugt, hvor den enkelte somre er iagttaget ret jævnlig (C. Chr. Olsen). Desværre er der kun få meddelelser fra Lolland; af særlig interesse vilde det være at kende de nuværende forhold ved Nakskov⁶ og Rødby fjord⁷; imidlertid synes sortternen i det hele at være en sjælden fugl her; således skriver H. Rosenkrantz:

¹ Se også Dansk Jagttidende, 1890, p. 62.

² Sydsjællands Fugle. Viborg 1892, p. 40 samt »Ornis« 1890, p. 36; se også G. Scholten: Fuglelivet i Vordingborgegnen og Sydsjælland. Vordingborg 1916.

³ Næstvedegnens Fugle. Viborg 1893, p. 46.

⁴ Flora og Fauna. 1900.

⁵ 5. Report etc. Ornis. 1890, p. 36.

⁶ I Nakskov Indrefjord har den, som det fremgår af afdøde landbrugs-kandidat Chr. Benthin's paa Zoologisk Museum i Kjøbenhavn opbevarede dagbog; i hvert tilfælde 1897 ynglet i stort antal.

⁷ V. Wahl nævner den fra Rødby fjord på forårstræk (D. o. F. T. VI. 1911—12, p. 174).

»Det hører til de store Sjældenheder at se Sortterneren paa Lolland; en enkelt Gang dog endnu ved »Borgø«, ved »Engestofte« og omkring Holmene ved »Søholt«, men yngle der gjør den næppe.« (Se dog ovenfor).

På Nordfalster synes den ikke at kendes som ynglende (J. N. Nyholm, C. Chr. Olsen, C. A. Rasmussen); på Sydfalster findes den derimod endnu, og her har den tidligere været meget talrig (Kr. Barfod, C. Chr. Olsen, C. A. Rasmussen). Sidstnævnte meddeler, at i 1903, 1904 og 1905 fandtes flere mindre kolonier i Bøtø nor; den 3. juni 1903 sås således ud for Fiskebæk en koloni på c. 10 par. »I 1916 besøgte jeg Noret den 13. Juni; der saas et Par Terner hist og her, men jeg fik det Indtryk, at der ingen Kolonier fandtes dette Aar.«

X. BORNHOLM

Her findes den ikke ynglende og har vist ikke nogensinde været truffet ynglende (Jakob Hansen). J. C. H. Fischer angiver (Nat. Tidsskr. 3. R., 2. Bd. 1863—64), at han ikke har truffet nogen terner på Bornholm.

Vi må her fremhæve den store andel, som de mange meddelere har i, at dette lille arbejde kommer frem, og bringe dem en tak for den interesse, de har vist ved at indsende oplysninger; samtidig kan tilføjes, at korrigerende og supplerende oplysninger til dette arbejde så vel som i det hele taget meddelelser om terner og måger her i landet også i fremtiden meget gerne modtages af forfatteren. Det er vort håb, at der derved efterhånden vil kunne blive tilvejebragt et så fyldigt materiale, at vort ønske om at lade denne afhandling efterfølges af en række andre meddelelser om udbredelsen af de øvrige terner og måger i Danmark vil kunne blive virkeliggjort.

Sluttelig turde det være på sin plads stærkt at pointere netop meddelernes store andel i kompilatoriske arbejder af denne art som af beslægtede, f. eks. ringmærkningsarbejder; uden interesseret hjælp fra mange sider vilde sådanne arbejder være ganske umuliggjorte; et orkester er nu engang ikke et orkester, hvis musikerne mangler; dirigenten gør det sandelig ikke alene!

Det vil måske nu og da irritere lidt at få henvendelse så om oplysning om dette, så om hint; men man må håbe, at de mange naturinteresserede landet over også i fremtiden vil anvende den synsmåde, at de ved omhyggelig besvarelse af henvendelserne giver et bidrag til dansk faunistisk viden, som netop kun de kan give, og herved, foruden den glæde, de selv personlig har ved at iagttage naturforeteelser, opnår at føje noget til vor viden om Danmarks dyreverden.

ANMELDELSER.

HERMAN SCHALOW: BEITRÄGE ZUR VOGELFAUNA DER MARK BRANDENBURG. MED 1 FOTOGRAVURE OG 13 TAVLER I LYS-TRYK, 601 S.

(Berlin 1919).

Schalows Arbejde er en Lokalfauna, men unægtelig af en særlig Art. Den er for det første Resultatet af Forf.s egne 50-aarige Iagttagelser, supplerede med Meddelelser fra trykte og utrykte Kilder, fra saa at sige alle, der har givet sig af med Mark Brandenburgs Fauna. At der har kunnet blive en anseelig Bog ud af det, vil ikke undre, naar man betænker, at det Omraade, som behandles, er ca. 40000 km², med en Befolkning af 4 Millioner (Berlin ikke medregnet), og at der inden for dette Omraade findes saa højt forskellige Jordbunds- og Bevoksningsforhold som de mægtige Fyrreskove Nord for Berlin, det sumpede Havelland mod Vest og Spreewalds Løvskov og Enge ned mod Sachsens Grændser. Men man faar i Bogen langt mere end en faunistisk Skildring. Et Kapitel handler om den faunistiske Ornithologis Historie i Brandenburg med Omtale af en Mængde yngre og ældre Ornithologer, som har virket her; hertil slutter sig en fuldstændig Bibliografi, der tager alt med, hvad der er skrevet af ornithologisk fra den paagældende Egn, saavel særlige Værker som Tidsskriftsartikler og mindre Meddelelser. Den egentlige faunistiske Del indtager det halve af Værket og omfatter 294 Arter, hvis Forekomst og Udbredelse gennemgaas. I de følgende Kapitler behandles brandenburgske Samlinger af Æg og Fugle, endvidere Folkenavne og Folketro om Fuglene der. De sidste 100 Sider optages af Biografier af en halv Snes af de Ornithologer, der har levet og virket i Brandenburg, og til en Del af hvilke Forfatteren har staaet i personligt Forhold. Man læser her om Carl Bolle, den første Skildrer af de kanariske Øers Ornithologi og Kanarifuglen i dens Hjemstavn, følger hans Livsbane fra hans gentagne Rejser til de kanariske Øer til hans Køb af Øen Scharfenberg i Tegeler-søen, hvor han byggede sig et pragtfuldt Slot i sit tredsindstyvende